

УКРАЇНСЬКО-ІРАНСЬКЕ ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО КРІЗЬ ПРИЗМУ ІРАНСЬКОЇ ЯДЕРНОЇ ПРОГРАМИ: АНАЛІЗ І ПЕРСПЕКТИВИ

Сіновець П. А.

Ісламська Республіка Іран на теперішній час вважається одним з найкрупніших економічних партнерів України в регіоні Близького Сходу, державою, у співробітництві з якою наша держава має значну економічну зацікавленість. Іран є перспективним ринком реалізації української продукції, крім того вагомість співпраці підвищилась у останні роки, коли енергетичний фактор все частіше намагаються використати як суттєвий важіль впливу не тільки на економічний, але й на політичний суверенітет нашої країни. Так звана „газова криза” у відносинах з Росією нещодавно продемонструвала, що для України завдання диверсифікації постачання енергоносіїв було і залишається першочерговим. Іран, який посідає друге після Росії місце в світі за розмірами газових родовищ, є потенційним кандидатом на цю роль, тим більше, що іранське керівництво неодноразово висловлювало таку зацікавленість.

Втім, незважаючи на економічну привабливість українсько-іранського співробітництва, воно навряд чи виправдає очікування внаслідок загострення кризи навколо ядерної програми Ірану. Нагадаємо, що сьогодні Іран, який активно розвиває свою ядерну програму, вважається сучасною загрозою №1 глобальному режиму нерозповсюдження ядерної зброї, а також визнаний Держдепартаментом США державою-спонсором міжнародного тероризму. Крім того, зараз „іранська справа” перебуває на розгляді РБ ООН, і знаходиться під перманентною загрозою „розв’язання” шляхом запровадження економічного ембарго або воєнної операції.

Метою даного дослідження є аналіз перспектив українсько-іранського співробітництва в контексті цієї кризи, а також прорахування усіх потенційних сценаріїв розвитку подій, а також пов’язаних з ними усіх можливостей та ризиків для України.

Не зважаючи на те, що дипломатичні зв’язки між Україною та Ісламською Республікою Іран було встановлено ще у 1991 році (25 грудня), перше десятиліття відносин відзначилося достатньо

статичним розвитком. Виключенням є створення Міжурядової українсько-іранської спільної комісії з економічного та торговельного співробітництва (МСК) у 1996 році, та підписання контракту щодо спільного виробництва пасажирських літаків АН-140 у 1997 році [1].

Крім того, потенціал двостороннього співробітництва між країнами суттєво ускладнювався тиском на Україну з боку США. Відмова нашої держави від участі у Бушерському контракті, яка відбулася після візиту в Київ американського Держсекретаря М. Олбрайт у березні 1998 року, призвела до втрати українцями мільйонних контрактів [2].

Сучасне співробітництво між Україною та Ісламською Республікою Іран базується на низці угод, яких було досягнуто вже в новому тисячолітті. До них відносяться: Договір про основи взаємовідносин та принципи співробітництва між Україною та Ісламською Республікою Іран, Меморандум між Урядом України та Урядом Ісламської Республіки Іран про торговельно-економічне співробітництво на 2003–2007 рр. та Програма реалізації напрямків торговельно-економічного співробітництва між Урядом України та Урядом Ісламської Республіки Іран на 2003–2007 рр. (підписані під час офіційного візиту Президента ІРІ С. М. Хатамі в Україну в жовтні 2002 року) [3].

Сьогодні Україна і Іран співробітничать в 20 проектах. Насамперед це партнерство у галузі виробництва пасажирських літаків для місцевих авіаліній АН-140 (Iran-140) за українською ліцензією. ІРІ випускає 30% вузлів, інші 70% поступають в готовому вигляді з України. Загалом планується виготовити 43 таких літака (за іншими джерелами, 80). Контракт підписаний у 1997 році, складання першого Ан-140 завершилося в жовтні 2000 року, а в лютому 2001 року почалися його льотні випробування. Можливе застосування літака у військово-транспортній авіації. Модифікація Iran-140МП призначається для морського патрулювання, Iran-140Т є тактичним транспортним варіантом.

Також розвивається співпраця в галузі виробництва авіаційних двигунів компанією «Мотор-Січ» і Компанією авіаційної промисловості Ірану; існує угода між Ісфаханським металургійним комбінатом, об'єднанням «Гасем-ор-Реза» і компанією «Азовімпекс» про поставки коксівного устаткування іранській стороні; продовжується співпраця в галузі виготовлення і ремонту в Ірані

газових компресорів, нафтової і газової промисловості, нафтохімії. З 2001 по 2006 роки товарообіг між двома країнами збільшився майже втричі (з 165 до майже 595 млн. доларів США) [4].

Перспективною для нашої держави вважається співробітництво з Іраном у галузі енергетики, зокрема, залучення України до міжнародного газового проекту, який передбачає транспортування іранського, азербайджанського і туркменського газу до Європи. Велику зацікавленість у цьому проекті мають обидві сторони, однак можливості його втілення у життя загрожують суттєво ускладнитись як завдяки існуванню конкурентних міжнародних проектів, так і внаслідок непростой міжнародної ситуації, яка склалася навколо іранської ядерної програми.

Крім того, „іранська карта” неодноразово використовувалася українськими політиками під час парламентської передвиборчої кампанії 2006 року.

Наприклад, колишній прем'єр-міністр України, лідер БЮТ Юлія Тимошенко наголошувала на необхідності диверсифікації постачання енергоносіїв для України за рахунок підписання двосторонніх домовленостей з Іраном.

Водночас, перспективи майбутньої співпраці України з Іраном суттєво ускладнюються *кризою*, яка склалася навколо ядерної програми Тегерану.

З 2003 року Тегеран обрав курс на створення власного ядерного паливного циклу, що відкриває шлях до створення ядерної зброї. Згідно з коментарями іранського керівництва, держава переслідує створення виключно мирної атомної енергетики, право, яке надає ст.4 Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Однак, інспектори МАГАТЕ, які працюють в країні, не можуть повністю підтвердити правдивість цих заяв, що змушує Міжнародну спільноту вимагати від країни припинити збагачення урану.

Іранське керівництво рішуче відмовляється виконувати умови, висунуті резолюціями РБ ООН 1696 та 1737 у 2006 році, які наказують Ірану припинити процедуру збагачення урану так само, як і розвиток будь-яких „технологій подвійної дії”. Резолюція 1747 від 24 березня 2007 року забороняє торгівлю з низкою іранських фізичних та юридичних осіб, які причетні до створення ядерної програми країни, а також закликає усі держави утриматись від надання Ісламській Республіці будь-якої фінансової допомоги за виключенням гуманітарної. Згідно з Резолюцією Ірану надається

60 днів на виконання його вимог, після чого РБ ООН знов повернеться до обговорення ситуації.

У відповідь Тегеран повідомив про припинення співробітництва з МАГАТЕ, доки його досьє не буде повернене з РБ ООН до Агенції. Нагадаємо, що в першій половині квітня президент Ахмадінежад повідомив про початок промислового збагачення урану, офіційно заявивши про приєднання держави до „ядерного клубу” [5].

В останній час ситуація трохи поліпшилась, адже Іран дозволив фахівцям Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ) провести інспекцію на заводі по виробництву важкої води в м. Арак. Тегеран також погодився на розміщення системи захисту МАГАТЕ на ядерному об'єкті в Натанзі. Крім того, Іран і МАГАТЕ досягли домовленості про те, що найближчим часом буде сформована нова команда міжнародних інспекторів, яка в найкоротші терміни дістане доступ до заводу з виробництва важкої води. Однак Іран продовжує збагачення урану, а також офіційно визнав санкції Ради Безпеки незаконними [6].

Окремим чинником можливого ускладнення ситуації є напружені відносини між Іраном та Ізраїлем і США, відносини з якими, до речі, є дуже важливими і для України.

Ізраїль зацікавлений у припиненні розвитку іранської ядерної програми, адже головним наслідком цього може стати розробка Тегераном власної ядерної бомби, що для Тель-Авіва вкрай небажано. Поява на Близькому Сході нового ядерного гравця, ворожого до Ізраїлю, здатне вплинути не лише на регіональний баланс сил, але й піддати безпеку єврейської держави безпосередній загрозі. Нагадаємо, що 26 жовтня 2005 року на конференції „Світ без сіонізму” іранським президентом був проголошений лозунг щодо необхідності „стерти Ізраїль з політичної карти світу” [7]. Відверта антиізраїльська риторика більшості країн близькосхідного регіону, а також уразливе географічне положення Ізраїлю є основою для стратегії „наступального домінування”, якою найчастіше користується держава у своїх воєнних операціях. Загалом стратегічна лінія Ізраїлю базується на випереджуючих діях, а з 1981 року керується принципом „Ізраїль ніколи не дозволить своїм ворогам заволодіти ядерною зброєю” [8].

В очах ізраїльтян найсерйозніша загроза – розробка Іраном ядерної зброї. Отже, зараз в Ізраїлю існують певні підстави

розпочати військову операцію проти Ірану ще до того, як Тегеран заволодіє ядерною зброєю. До такого кроку Тель-Авів, згідно з коментарями ізраїльських високопосадовців, має намір звернутися у разі, якщо дипломатичні переговори з Тегераном зайдуть у глухий кут. Варто зазначити, що динаміка останніх подій демонструє саме таку картину внаслідок безкомпромісної позиції керівництва Ісламської Республіки, а також поглиблення ворожнечі між двома країнами [9].

Сполучені Штати Америки також дотримуються жорсткої позиції щодо ядерної програми Тегерану. За часів шахського режиму Іран був одним із стовпів американської політики в регіоні, Ісламська революція 1979 року перетворила США та ІРІ на непримиренних ворогів. На сьогоднішній день між Вашингтоном і Тегераном існує певний діалог, проте обидві держави чітко ідентифікують одна одну як очевидне джерело загрози. Варто зазначити, що у лютому цього року у пресі знов поширилися чутки про наміри американської адміністрації вирішити „іранську проблему” шляхом військової інтервенції. Не зважаючи на те, що адміністрація сьогодні не підтримує такої інформації, існують підстави вважати, що у разі продовження Іраном процедури збагачення урану, навіть Конгрес, у якому після виборів 2006 року більшість в обох палатах посіли демократи, надасть адміністрації карт-бланш на військові дії [10].

Крім того, такі події, як відверта антиізраїльська риторика іранського керівництва, відсутність його бажання прислуховуватися до резолюцій РБ ООН, а також події на зразок захоплення та утримання Іраном британських військових моряків у березні цього року значно погіршили відносини між Тегераном і державами Європейського Союзу, які на початку кризи відігравали роль медіаторів у кризі навколо „іранського досє”. Індикатором такої еволюції ставлення до Ірану можна вважати, навіть, результат опитування, проведеного в країнах Європи „Євростатом” наприкінці нинішнього березня, згідно з яким 52% населення підтримує військовий шлях вирішення „іранської проблеми”, що практично в два рази більше показників аналогічного опитування, проведеного у 2004 році [11].

Отже, враховуючи безкомпромісну відмову Ірану йти на будь-які вимоги міжнародної спільноти, а також постійну ворожнечу між Ісламським режимом та США й їх близькосхідним союзни-

ком, можна очікувати, що розв'язання іранської проблеми може відбутися за кількома **сценаріями**:

Сценарій 1. *Запровадження Радою безпеки ООН економічних санкцій проти Ірану.* Сьогодні більшість аналітиків вважають, що економічне ембарго буде не в змозі завдати значної шкоди економіці Ірану, адже енергетично і що стосується вироблення товарів першої необхідності Іран є доволі самодостатнім. Більш того, ембарго в першу чергу вдарить по економіці європейських країн, а саме, внаслідок значного зростання цін на енергоносії, що можна прогнозувати у зв'язку із виключенням іранського джерела з світової системи держав-постачальників нафтогазового палива. Саме це і є тією причиною, що зараз утримує членів РБ ООН від запровадження економічного ембарго проти Ірану. Втім, якщо кількість невиконаних Іраном резолюцій Ради перевищить „критичну масу”, економічне ембарго розглядається як перший радикальний крок міжнародної спільноти щодо зупинення іранської ядерної програми.

Які перспективи в цьому разі очікують енергетичне співробітництво України з Іраном? У найкращому випадку ми, подібно іншим економічним європейським партнерам Ірану (серед яких зараз є і Італія, і Велика Британія, і Німеччина) будемо терпіти великі збитки протягом усього терміну ембарго. Нагадаємо, що іракське ембарго розтягнулося майже на десятиліття, тож Україна буде змушена знов переключитись на російське джерело енергопостачання або терміново шукати нових партнерів, вибір яких для нас дуже обмежений.

Сценарій 2. *Воєнна операція США або Ізраїлю проти Ісламської Республіки,* якщо Тегеран продовжуватиме розвиток ядерної програми заради створення власного ядерного паливного циклу. Не зважаючи на те, що більшість аналітиків сьогодні піддають сумніву ефективність такої воєнної операції, а саме реальність повного знищення іранської ядерної програми внаслідок воєнної операції, все більше голосів у світі лунає на користь воєнного розв'язання проблеми. Воєнна операція може проводитись і силами лише Сполучених Штатів, і за підтримки ізраїльських збройних сил. Менш вірогідною є суто ізраїльська воєнна операція проти Ірану, однак ця акція реальна лише якщо Ізраїль заручиться цілковитою підтримкою США. Сценарій воєнного втручання не є новим, однак після того, як президент Ахмадінежад відмовився

виконувати останню Резолюцію РБ ООН 1747, вірогідність його значно зросла. Що стосується США, то це може трапитись як в останній рік президентства Дж.Буша-молодшого, для якого важливо до виборів досягти будь-якого успіху в „іранській справі”, так навіть і після зміни кабінету на демократичний, адже дії Ірану сьогодні не поліпшують відчуття загрози міжнародній безпеці.

Які саме наслідки це може мати для України? Перш за все зрозуміло, що ніякого економічного співробітництва із державою, що є об’єктом воєнної операції, бути не може у жодної з країн. По-друге, дуже ймовірно, що методи воєнного позбавлення Ірану його ядерної інфраструктури (17–20 величезних підприємств) загрожують знищити 50% країни, інакше операція не буде ефективною. Тож перспективи навіть майбутнього співробітництва з Іраном є доволі проблематичними.

Сценарій 3. *Повернення до status quo або ситуації, яка існувала до 2003 року.*

Перш за все, слід зазначити, що у цього сценарію майже не має перспектив, адже Іран твердо обрав курс на створення власного ядерного паливного циклу і зараз вже зайшов дуже далеко в цьому напрямку, що включає мільярди доларів та сотні підприємств, залучених у цю сферу. Більш того, зараз для ісламського режиму ядерна зброя – єдиний козир, який допоможе йому не повторити у майбутньому долю Іраку, а також питання престижу. Навіть якщо Тегеран перед загрозою фізичного знищення тимчасово припинить розробку ядерної програми, протягом наступних років він лишатиметься підозрюваним №1, а також державою-спонсором міжнародного тероризму. Чи може Україна собі дозволити, подібно до таких гігантів, як Росія або Велика Британія, співробітничати з Іраном, не зважаючи на політичний тиск США? Навряд чи, адже Україна, на відміну від великих „європейців”, поки що не має достатньо політичної ваги або міжнародного впливу, щоб послідовно відстоювати свої інтереси в полеміці з такими гігантами, як Сполучені Штати. Одного разу це вже продемонструвала нав’язана США відмова від контракту з Іраном у 1998 році, в той час як Москва, на відміну від Києва, просто проігнорувала попередження Білого дому, адже відмова від іранського контракту суперечила російським економічним інтересам.

Сценарій 4. *Повернення до status quo, але вже на новому рівні, якщо Іран, отримавши усі можливості для розробки ядерної*

зброї, опиниться на межі її створення. За оцінками спеціалістів такий розвиток подій є цілком реальним, адже він дозволить Тегерану залишитись у межах ДНЯЗ, одночасно маючи можливість швидко отримати бомбу у разі необхідності. Це дозволить Ірану продовжувати економічне співробітництво з країнами ЄС та водночас зміцнити свої лідерські позиції на Близькому Сході. Така ситуація дозволить Україні поглиблювати економічне співробітництво з Іраном, однак, вбачається, що уряди Ізраїлю та Сполучених Штатів не задовольняться ситуацією, якщо у Ірану залишиться можливість ядерного шантажу. В цьому разі варіант воєнної операції проти Ірану також не можна відкидати, крім того, варто очікувати, що саме Ізраїль буде її автором. Існування перманентної потенційної загрози появи ворожого до єврейської держави ядерного сусіда, ймовірно, не влаштовуватиме Тель-Авів, який доклататиме усіх дипломатичних або воєнних зусиль заради розв'язання цієї проблеми.

Отже, Україні, перш ніж починати глибоке та взаємозалежне співробітництво з Іраном, потрібно відповісти на питання – Чим нам загрожує поглиблення партнерства з Іраном?

а) Ситуацією, коли кількість залучених до поглиблення співробітництва з Іраном коштів та зусиль не буде виправдано внаслідок загострення міжнародної кризи навколо ядерної програми Ірану. Високий ризик запровадження економічного ембарго проти Тегерану або навіть початку антиіранської воєнної операції загрожує економічній стабільності такого співробітництва.

б) Політичним тиском, який Сполучені Штати можуть знов здійснити на Україну на зразок ситуації 1998 року. Такий тиск матиме для Києва ще більше значення, ніж у 1990-ті роки, у контексті проголошених президентом Ющенком намірів України прямувати до членства в НАТО і необхідної для цього підтримки Вашингтона.

в) У разі найгіршого розвитку подій (відмови реагувати на „поради” Вашингтона в умовах загострення відносин між Іраном та міжнародною спільнотою загалом) Україна має ризик отримати репутацію „друга” держави, яка публічно відстоює антисемітські і антидемократичні позиції, а також підтримує міжнародний тероризм.

Отже, проаналізувавши ситуацію, ми можемо зробити висновок, що поглиблення двостороннього економічного співробітництва

України з Іраном до рівня стратегічної залежності (яким є енергопостачання) пов'язане із низкою ризиків для нашої держави. Не зважаючи на певні політичні та економічні дивіденди, які Україна може отримати із залученням Ірану до головних імпортерів газу й нафти, негативні наслідки такого співробітництва можуть переважити очікувану користь. Сучасні події, пов'язані із розвитком ядерної програми Ірану, та відмова Іранського керівництва виконувати вимоги міжнародного суспільства, якнайменше загрожують запровадженням всебічних економічних санкцій, а якнайбільше – застосуванням проти нього воєнної сили. Розширення економічної співпраці з Іраном за рахунок залучення стратегічних галузей може негативно вплинути на економічний розвиток нашої держави. Насамперед мається на увазі двостороннє економічне партнерство.

Виключенням може стати залучення України до широких енергетичних проєктів європейського масштабу, гарантом здійснення яких вважатимуться кілька впливових європейських країн – традиційних стратегічних партнерів США.

Крім того, необачним було б і припинення розвитку вже існуючого потенціалу співробітництва, тож доцільним є продовження і навіть нарощування співпраці у галузях, що зараз приносять найбільший прибуток, однак не перетворюють таку співпрацю на економічну залежність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Українсько-іранські відносини // <http://www.ukraineinfo.org/main/ua/publication/content/1046.htm>.

2. Посол Ірану заявляє про готовність його країни співробітничати з Україною у ряді проєктів // <http://www.foreignpolicy.org.ua/ua/headlines/foreign/bilateral/index.shtml?id=5704>.

3. Про вручення Послом України в Ірані В.Бутягою Вірчих грамот Президенту цієї країни С. М. Хатамі // Офіційний сайт МЗС України, 15 лютого, 2003, <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/3718.htm>.

4. Витяги з прес-конференції Міністрів закордонних справ України та Ісламської Республіки Іран Анатолія Зленка та Камалія Харпазі, 31 січня 2001 року // <http://middleeast.org.ua/documents/ukr4.htm>.

5. Реутов А. Иранские центрифуги раскрутились неожиданно быстро // Ядерный Контроль. 2007. 16 мая.

6. Иран заявляє, що нові санкції ООН відносно країни зроблять переговори за ядерною програмою безплідними // РБК-Україна, 21.08.2007, <http://www.rbc.ua/ukr/top/2007/08/27/232552.shtml>.

7. Ахмадинежад: Каждый, кто официально признает Израиль, будет гореть в огне исламского гнева, 27 октября 2005 года // <http://www.irna.ir/ru/news/view/line-64/0510271239132225.htm>.

8. Israeli troops are training for an assault on Iran's nuclear facilities. Will it happen and what would be the fallout? // <http://www.imra.org.il/story.php3?id=24507>.

9. Israel Plans to Hit Iran Nuke Plant-Sunday Times // http://news.yahoo.com/news?tmpl=story&u=/nm/20050313/ts_nm/mideast_iran_dc_1.

10. Коргун В. Г. США и Иран: конфликт вокруг иранской ядерной программы // iimes.ru/rus/stst/2005/25_02_05.htm.

11. 52% европейцев одобряют удар по Ирану // www.rbc.ru/02/03/07.html.